

Spomini na družino Danilovih

(Po otvoritvi razstave Gledališka družina Danilovih 2. aprila 1984 smo imeli pogovor s sodelavci, poznavalci in ljubitelji družine. Objavljamo povzetke pogovora vseh po vrsti, kot so sodelovali.)

FRANCE ŠTIGLIC

O Avgusti Danilovi je povedanega in napisanega že toliko lepega in zanimivega, da je težko kaj dodati. Lahko prispevam le nekaj drobcev iz njenega sodelovanja pri filmu Na svoji zemlji. V njem je Avgusta Danilova, že v poznih letih, igrala ženo očka Orla, Obrekarico.

Bila je tiha in skromna sodelavka (včasih je pripovedovala, da ko je bila mlajša, ni bila tako prijazna), igrala je s tihim veseljem in vsaka stvarca pri delu jo je navduševala.

V spominu sta mi ostala dva detajla, dva trenutka njene tople igre, ki odkriva resnično veliko igralko:

Ko pride partizanka Tildica zvečer k očku Orlu na zvezo, se Obrekarica spomni Tildičine matere — oko se ji zasolzi, vendar prekrije svojo ganjenost z izgovorom na petrolejko, »ki se tako smodi...« — ter tako pravzaprav še z večjo močjo podpre razpoloženski trenutek, ki ga je ustvarila.

Ciril Kosmač je Obrekaričino smrt opisal z nekaj kratkimi besedami, ne vem, če sem kdaj bral tako enostaven opis smrti. Avgusta Danilova je te Kosmačeve besede z enako močjo in prav tako na kratko zaigrala. Odprla je oči in zašepetala »Nejc«, jih spet počasi zaprla in ni je bilo več. Treba je biti dober igralec in imeti velike življenjske izkušnje in prirojen čut za mero, da lahko tako preprosto »umreš« v filmu.

Pot me je često vodila pod njenim oknom v Dukičevih blokih, na katerem je rada slonela. Seveda se je vselej razpredel kratek in prijazen razgovor o takrat »ko smo snemali«, pa še malo za »ko bomo spet«, ker bi vendarle še rada igrala v filmu.

No, igrala je njena hči Silva. V filmu Tistega lepega dne je ustvarila ime-nitno figuro vaške klepetulje, sicer sprva majhno epizodico, ki pa jo je tako obogatila z detajli, da je nastala prava stranska vloga, ki se je raztegnila kar čez ves film.

Spominjam se tudi njenega brata, ki je često nastopil pri filmu v manjših vlogah, pa tudi statiral. V Dolini miru je bil nemški policaj, ki med letalskim

alarmom usmerja ljudi v zaklonišče in se ga seveda otroka, ki bi rada v dolino miru, premeteno izogneta.

Naj ob tej priložnosti še povem nekaj o zadovoljstvu — našem in njihovem — da je nastopila v filmu Na svoji zemlji vrsta naših imenitnih igralcev, ki so v glavnem z Avgusto Danilovo že pokojni. Nastopili so prvič in se resnično izkazali, filmski posnetki to še danes izpričujejo. Bili pa so tudi prvi, ki so se videli na filmskem platnu, kar slovenskim igralcem pred njimi ni bilo dano. Danes je to seveda že običajna stvar — takrat pa je bilo za igralca to posebno zadovoljstvo. No, to pa sodi že v domeno muzeja in arhiva, ki nam in kasnejšim rodovom lahko ohranjata »živo« slovensko igralstvo.

MILKA BADJURA

K snemanju slovenskega filma Triglavske strmine leta 1932 je bil povabljen tudi Anton Cerar, tedaj poznan kot »Danilo« ali »papači Danilo«.

Takrat je bil star 70 let. Zaradi snemanja prizorov »žeganja« in plesov smo se morali vsi povzpeti na Srednji vrh nad Gozdom Martuljkom. Iz Ljubljane smo se odpeljali popoldne, okrog sedme ure zvečer pa smo izstopili iz vlaka v Martuljku.

Bilo je temno, pot na Srednji vrh pa strma, posebno za Papačija, saj je bil vaje le ljubljanskih ulic. Korajžno se je podal v breg, spotikal se je nad kamenjem in nekajkrat omahnil. Podala sem mu roko, da bi laže hodil. Spomnila sem se na baterijo v nahrbtniku. Svetila sem mu pod noge, z drugo roko pa ga vlekla navzgor. Večkrat sva počivala in tako je šlo počasi navzgor. Vsi drugi igralci in ostali sodelavci filma so bili mlajši in vajeni gora, zato so hiteli naprej. Midva pa sva hodila, se ustavljala in spet hodila.

Ko sva končno priromala na Srednji vrh, si je ves srečen oddahnil in vzkliznil: »O, bog lonaj, ti angel varuh moj.«

Snemanju v Vratih pod Triglavom je prisostvoval tudi naš tedanji scenarist pisatelj Janez Jalen. Po poklicu je bil duhovnik.

Ko je zagledal kapelico v Vratih, je dejal: »Danes moram pa mašo brat, že ves teden je nisem!« Ozrl se je okrog in vprašal: »Kdo bo pa ministrant, tega pa ni?« Seveda ga med nami ni bilo. Kar na lepem pa se oglasi papa Danilo: »Ja, bom pa jaz!« Nejeverno smo ga gledali, pa je povedal, da je v mladosti tudi to počel.

Odšli smo v kapelico, Jalen je prinesel vse potrebno. Potem sta se Jalen in Danilo potihopogovarjala, nato se je maša pričela. To je bil nekoliko neobičajen obred, saj je Danilo na vse duhovnikove molitve odgovarjal le z »Dominus vobiscum«. Ko je prišlo na vrsto povzdigovanje, je vzel Danilo v roki obe ročki z vinom in vodo. Gledal je zdaj v eno, zdaj v drugo, nato je v kelih nalil vino, vodo pa urno zлил čez glavo na nas, ki smo stali za njim, in se hudomušno namuznil. Ko smo ga povprašali, zakaj nas je polil, je odgovoril: »Zakaj bi pa Jalen vodo pil, če je vina dovolj.« Tako je minila maša v Vratih v začetku septembra 1932.

V tistem času je bil v Vratih majhen bazen. Danilo ne bi bil Danilo, če se ne bi hvalil, da gre plavat. Opozorili so ga, da je voda zelo mrzla, on pa je odvrnil, da ga to ne moti. Metod se je hitro odločil, da bo ta dogodek posnel

za film. Danilu je delal družbo Ferdo Delak. Metod je pričel snemati in Delak je junaško skočil v bazen. Tudi Danilo se je spustil vanj. Hladna voda pa ga je streznila in se je pričel hitro kobacati ven. Posnetek napovedanega plavanja pa je zvođenel.

SLAVKO JAN

Mislim, da sem bil zraven, ko se je ob Dožu v Beneškem trgovcu Danilo zavedal, da če bi zbolel in če ne bi vloge zmožel, rekel: Bom pa kulise nosil. Tudi s tem je kazal svojo privrženost teatru.

Prvo srečanje pa je bilo čisto svojevrstno. Leta 1920 smo študentje v Zagorju ob Savi igrali Funtkovo Tekmo in ljubljanska Drama je imela na sporedu tudi Tucićevo Golgote. Z Miletom Klopčičem sva se peljala v Ljubljano, v Beethovnovo 4 k Papačitu po kostume. Pa je rekel: »Ja, fanta, kaj bi pa vidva rada?« »Ja, patre moramo imeti.« »Se boste že oblekli, ja, kakšni pa so?« »Iz Golgote.« »Ja, ti so pa ta beli.« Pa smo dobili kostume, pa plačali in igrali.

Režiral je Čudežni prstan, otroško igro, ki jo je napisal Fran Milčinski, ki je bil takrat sodnik. Milčinski je imel takšno ambicijo, da je poskušal na vsak način sodelovati pri uprizoritvi. In je potem vsak drugi dan hodil iz sodišča in zasledoval, kako potekajo vaje in je klical Danila, češ tole, pa tole, ne bo ravno tako. Drugi dan res pride dopolnjen tekst in Danilo je rekel: »Če pride še z enim listkom, ga bom vrgel ven.«

V zvezi s kostumi nam je prof. Šest povedal, kako je Danilo, kadar je dobil vlogo, najprej pogledal, kaj igra, in rekel: »Ja, tak kostum že imam.« Sposojal jih je tudi za razne plese, maškarade, Miklavže. Tako so bile kostumske opreme dolga desetletja edine od Danilovih, ker med obema vojnama pravih kostumografij v Drami sploh ni bilo. Iz fundusa se je delalo. Iz tega fundusa so velikrat same igralko in igralci morali zbirati, pa potem šivati, plačevati. Velik okus pri tem je imela Mira. Poleg vseh drugih žensk, ki so isto delale, je ona imela glavno besedo.

Navezal bi na Miro. Lahko rečem, da sem ji bil kot partner v gledališču in kot pedagog več kot 20 ali 30 let. Hitro sva se ujela. Sploh smo se s takratnimi tovariši in tovarišicami hitro ujeli. Vestni smo bili pri delu, nobenih težav s filozofiranjem, nobenih težav z nasprotovanjem, kajti čimprej smo morali priti do izgovorjenega besedila. Kar se njenega dela tiče, je bila neumorna delavka na akademiji, da boste vedeli. Pripravila je nešteto produkcij, ki so se pripravljale po cele noči. Včasih smo prišli v nasprotovanje s t. i. tremi K.-aji (Koblar, Kralj, Kumbatovič) tako v produkcijskem delu kot v literarno kritičnem. Imam pa na vse to najlepše spomine. Za 30-letnico ljubljanske Drame l. 1949 je minister za prosveto dr. Jože Potrč podelil posebno priznanje nekaterim delavcem za 30-letno delo za slovensko gledališče. To priznanje sta dobili tudi Avgusta in Mira Danilova, kar smo videli tudi na današnji razstavi. Ali ni to dokaz, da se ljubljanska Drama ni rodila šele pred 40 leti, kot je bilo pred kratkim neodgovorno prikazano na TV oddaji. Ali ni neodgovorno omalovaževati delo desetletij, je pa to tudi zabloda. Prva slovenska predstava v današnji Drami je bila 6. februarja 1919, in to Tugomer, ki sem jo gledal. Po moji misli je to rojstni dan današnje Drame.

1. *Avgusta Danilova* (1869—1958)

Z gospo Avgusto Danilovo sem se srečal pri Sveti Luciji na Primorskem, ko sem bil lektor pri filmu »Na svoji zemlji«. Bil sem še mlad in brez strokovnih izkušenj, suh slovničar, ki še ni vedel, kaj je dramatična izjava, popravljaj sem »akcente« in take formalne reči. Gospa me je sprejela zelo naklonjeno. Imela me je rada, čeprav sem jo zelo gnjavil. Imela je namreč močno ljubljansko intonacijo, ki me je zelo motila. To je bil najin edini boj. Bila je hvaležna in ubogljiva in spominjam se, da me je bilo sram, ker sem jo mučil, ki je imela za seboj toliko dela, izkušenj in zaslug. Tudi ona ima na vesti moj prihod v gledališče. Ko se je namreč vrnila v Ljubljano, je govorila svojim gledališkim znancom: Tudi tega morate dobiti v teater.

Za to srečanje sem pregledal ARHIV UPRAVE SNG V LJUBLJANI OD 1920 DO 1930. V njem je 58 listin, ki so v zvezi z gospo Avgusto Danilovo.

Neka listina uprave Narodnega gledališča iz 1927 predlaga gospo za odlikovanje z redom sv. Save 4. stopnje. Dobila ga je, a je morala zanj odšteti 200 dinarjev takse. V dokumentu piše, da uživa sloves »ene najodličnejših dramskih umetnic naše kraljevine« in da ima »velike zasluge za razvoj in obstoj specialno slovenske Drame«.

Zanimivo je pričevanje notarja za državo New York nekega Josipa Remsa z dne 30. 7. 1928 o njenem delu v Ameriki (od 7. 9. 1913 do 15. 7. 1920 in od 30. 7. 1922 do 8. 7. 1926). Njeno življenje tam je bilo najprej zelo trdo, bila je dolgo brezposelna, delala je nekaj časa pri Židu, ki je imel podjetje za steznike, končno je 1924 le dobila gledališko-kulturno delo z 200 dolarji na mesec. Rems piše o nji, »da se je udejevovala kot narodna delavka, in sicer kot gralka, režiserka, pevka, pobirala je prispevke za jugoslovanski Rdeči križ, za dom slepcev v domovini, bila vodilna sila pri vseh narodnih prireditvah«. V izjavi z dne 15. 11. 1926 pravi, da je bila »jako izdatna pomoč ne samo pri koncertih Slavca, ampak tudi pri koncertih Slovenske pevske zveze«. Ko je 1924 v Clevelandu uprizorila »Martina Krpana«, »je izkazala svojo spretnost v taki meri, da se je vse čudilo«; vzgajala je »s skrajnim trudom v Clevelandu igralski naraščaj, kateremu med vsemi slovenskimi kolonijami ni enakega«. Rems je 30. 7. 1928 zapisal tudi podatek, ki govori o njenih takratnih stikih s filmom: »Kolikor mi je znano,« piše, »skušala je tudi pridobiti neko ameriško filmsko družbo za napravo kakega slovenskega filma, a če se to do sedaj še ni posrečilo, pač ni njena krivda.«

2. *Anton Danilo* (1859—1947)

O Danilu nudi arhiv uprave NG v Ljubljani (92 listin) nekaj zanimivih podatkov, ki bi bili uporabni v kakšni študiji o umetnostnih razmerah in gmotnem položaju slovenskega gledališča, o problemih igralca po prvi vojni, o nekaterih vodilnih gledaliških osebnostih itd.

V začetku našega stoletja je slovenski igralec resda začel dobivati nekam večjo veljavo, a če je hotel dvigniti svoj ugled tudi navzven, je potreboval več denarja. Tega pa ni bilo dovolj niti za povprečno življenje in za dostojno obleko, Danilo pa je bil rad — kot je sam rekel — »representabel«. Po vsem tem je razumljivo, da je bil »tenor« njegovih dopisov gledališki upravi denar.

Zmeraj je bil v gmotnih težavah, odtod kar naprej prošnje za predujme in za zvišanje plače. Šel je celo tako daleč, da je prosil, naj mu jo zvišajo za ubogih sto kron. Naj se uprava, piše 11. 3. 1923, blagohotno ozira na njegove razmere, ker »ima rodbino, za katero mora skrbeti« in ker »doprinaša garderobo še svoji hčeri Miri Danilovi, igralki, katera itak s svojo plačo ne more shajati«. Po upokojitvi julija 1926 prosi upravo, naj mu še naprej izplačuje pavšal po tisoč dinarjev mesečno za nastopanje, a umno pristavi, naj mu po peti predstavi dodajo za vsako naslednjo (»nadštevilno«) še honorar 50 dinarjev. Ne prizanese niti Beogradu: 17. junija 1927 prosi ministrstvo prosvete, naj bi mu dali nekaj denarja za zdravljenje hudega revmatizma (poudarja, da vseh 50 let službovanja ni bil nikdar bolan in da ni onemogočil niti ene predstave), ki si ga je nakopal pri svojem »neumornem delovanju« in ki ga mora čimprej »izlečiti« na morju, »ker obstoja resna opasnost, da se razvije v katastrofo«. Ministrstvo prošnji ni ugodilo, on pa jo je naslednje leto (28. 4.) ponovil in revmi dodal še bronhitis. Gledališka uprava mu je konec junija 1927 priznala neko »postavko« na račun njegove bolezni, a ji je naglo sporočil (24. 6.), da bi bila »podvojena svota primernejša«. Že 1923 (11. 3.) v intendantski pisarni na rob njegove prošnje za povečanje plače nekdo zapiše: »Je zašel v dolgove.« Moral si je pomagati, kakor je vedel in znal. Tako si je npr. 1929 zaslužil nekaj denarja kot nagrado za posredovanje pri izposoji pohištva za »Don Carlosa« in »Ernanija« (plačilni nalgo 9. 12. 1929). Pomagal si je tudi z zastavljalnico: novembra 1923 prosi upravo za 4000 kron, da bo rešil iz zastavljalnice svoj »briljantni prstan, vreden kr. 40.000«. V finančnih stiskah je ponujal v prodaj tudi kaj iz svoje izposojevalnice gledaliških kostumov. Tako je npr. 20. 3. 1923 ponudil upravi renesančni kostum: »Draginja, trgovska tožba me silijo deloma, da nudim v prodajo dragocen renesančni kostum, nerad, gledališču; deloma pa je kostum predragocen za posojila podeželskim odrom. Kostum je nov... ter prezentira vrednost kron 40.000. Kostum je korektno renesančni — po sliki enega italijanskih mojstrov ni nikak gledališki konglomerat. Cena kostuma je kr. 25.000 in pod to ceno je prodaja izključena. Tak renesančni kostum je potreben našemu gledališču kot grizljaj kruha... Kostum naj se oceni pri električni razsvetljavi.«

Njegova izposojevalnica kostumov je bila dobro založena (v seznamih je okrog 300 kosov) in namenjena ne le podeželskim odrom, ampak je pomagala oblačiti in opremljati tudi predstave Narodnega gledališča, seveda proti primerni izposojevalnini. V arhivu najdemo mnogo računov in popisov izposojene robe (jahalna drap obleka, damski cylinder, harlekinov kragel, zlate polete, krona z biseri, pravi bosanski kostum, španski škornji, španske hlače, dalmatinske hlače, pole staniol papirja, medeninasta krona za kralje, srbijanska jopa, sedem barvastih apostolov, dva rimska pancerja, pozlačen raif (obroč), črne turške hlače, hrvaške opanke itd). Računi kažejo, da si je Narodno gledališče pri Danilu sposojalo reči za mnogo dramskih in opernih uprizoritev (Mogočni prstan, Pepeluh, Revizor, Idiot, Hamlet, Zimska pravljica, Veronika Deseniška, Madame Sans-Gêne, Hasanaginica, Pegica mojega srca, Za narodov blagor, Sumljiva oseba — Lopudska sirotica, Pikova dama, Cavalleria, Netopir, Onjegin, Carmen itd.). Pravzaprav je bil Danilo naš prvi »profesionalni kostumograf«.

V arhivskih listinah Narodnega gledališča v Ljubljani od 1923 do 1930 pa najdemo še mnogo drugih podatkov o tem popularnem, anekdotičnem, karlegendarnem možu.

Zelo je bil navezan na svojo družino. Tako se mu silno mudi sporočiti upravi (»časť imam sporočiti«), da se je hči Vera poročila z Antonom Balatko, in hudo mu je, ko junija 1928 zve, da hči Silva ne more več računati na honorarno zaposlitev pri Narodnem gledališču.

Ko v sezoni 1927/28 upokojenci zaradi težkega finančnega položaja v gledališču ne morejo več sodelovati na odru, se ponudi, da bo nastopal zastonj. Takole piše (23. 8.): »Posebno jaz občutim bridko, da se ne smem udeleževati predstav, ko je to moja življenjska potreba. Pričel sem igrati na slovenskem odru brezplačno, naj še končam brezplačno.« Vendar ne bi bil on, če ne bi k temu pripomnil, naj ga »o božiču in konec sezone podpro s kako remuneracijo«. Značilno zanj je tudi sporočilo upravi z dne 3. 5. 1929 ob gostovanju Opere v Splitu in Dubrovniku spomladi istega leta: ponuja »svoje statistično delovanje in nastope« — v »Oranžah« vlogo Čudakova; v »Borisu Godunovu« patriarha (»s svojim kostumom in zlato tiaro in ruskim križem«); v »Salomi« Žida (»svoj kostum«); v »Daliboru« sodnika; v »Tosci« škofa; v »Rigolettu« kavalirja (»svoj kostum, komplet«); v »Faustu« zastavonoša (»deloma svoj kostum«); v »Brivcu« dirigenta; v »Ljubezni treh kraljev« kovača v zadnji sliki (»svoj kostum«). Končuje s pripombo: »Zagotavljam, da bom svoje nastope izvajal točno in reprezentabel« in s prošnjo, naj mu uprava dovoli »pri-ličen honorar«.

Samoumevno se je imel za slovenskega gledališkega patriarha (kar je tudi bil) in je bil zato po Jernejevo prepričan, da je gledališče vsaj nekoliko tudi njegova last. V tem prepričanju že 1921 nakupuje za gledališče pri trgovcu Majdiču — »popolnoma samolastno« in ne »po nalogu uprave«, ki poravna račun šele čez dve leti (uprava Majdiču 19. 11. 1923).

Čeprav je bil že upokojen, se kar ne more posloviti od gledališča. 14. 8. 1929 piše upravniku Župančiču: »Upiram se brezdelju in upiram se misli, da bi že danes moral zapustiti oder in nič več ne nastopal v našem gledališču. V tej zadevi sem že prosil ravnatelja P. Golia, kateri je pripravljen me takoj primerno zaposljevati, če Uprava mojim nastopom ne nasprotuje in mi sem in tja dovoli me zaposljevati. Kaj naj še nadalje moledujem, ko sem s temi besedami označil vso svojo življenjsko tragiko.«

Slabih deset let kasneje — 3. 1. 1929 spet piše Župančiču o svoji tovrstni tiskici: »Da se mi vrata v moje kraljestvo in naše gledališče vedno zapirajo, to me žene skoro do obupa, ker ima vsak uslužbenec pravico stopiti predme in me brutalno odvrniti od vhoda.« Prosi upravnika, naj mu napiše listino, ki mu bo dajala pravico »po 55 letih še nadalje stopati v ta hram svetišča brez vsake sramote in ponižanja. Za tako listino Vam bom hvaležen do smrti«. Župančič mu je 7. 1. odgovoril: »Mislim, da ni človeka, ki bi mogel zapirati vrata naših gledališč zaslužnemu gospodu Danilu.« Nato mu potrpežljivo, natančno razloži, kako je za vstop v gledališče, če hoče v parter ali ložo, le treba imeti listek (kupon) za tri dinarje, ki gredo v igralski penzijski fond; vstop v igralsko ložo pa je zastonj. »To velja tudi za gospoda Danila, katerega lepo prosim, da se teh listkov za sebe poslužuje in prav gotovo je, da potem ne bo imel nobene in tudi najmanjše neprilike, kar je moja iskrena želja,« zaključuje Župančič.

Da je bil Danilo močno v časteh, potrjuje tudi upravnik Kregar v priporočilnem pismu ministrstvu za prosveto v Beogradu z dne 11. 6. 1927: »Podpisana uprava izjavlja, da je g. Danilo vesten igralec, režiser, ki že od vseh početkov slovenskega gledališča posveča neumorno svoje moči v korist in napredek naše gledališke umetnosti. V izvrševanju svojega poklica je bil vedno točen in zanesljiv in njegove zasluge za razvoj našega gledališča so od vse kritike in javnosti cenjene in priznane.«

Julija 1926 je bil odlikovan z redom sv. Save tretje stopnje (zanj je moral odriniti 409 dinarjev).

Iz časa, ko smo igralcu sledili v arhivu Narodnega gledališča, je tudi Župančičeva pesem Danilu, objavljena v Razgledu 1926 (glej Zbr. delo III, 199). Ob 50-letnici igralčevega dela pesnik imenitno oriše njegovo živahnost in optimizem pa tudi življenjsko spretnost in neuničljivost. Pod pesem je zapisal: »Pravzaprav sem hotel reči, Bog te živi, dragi Danilo.

3. Mira Danilova (1899—1979)

Med 29 akti v arhivu uprave Narodnega gledališča v omenjenem razdobju, ki so v zvezi z Miro Danilovo, je največ prošenj za »garderobni prospevek« in za povišanje plače, prošnje, priporočila in dekreti o napredovanju ter papirji v zvezi s honorarji za »nadštevilske« predstave.

Značilen zanjo in za tisti čas je njen dopis 3. 2. 1923, v katerem prosi upravo, naj ji povrne »vso ali pa vsaj večji del svote«, ki jo je iz svojega žepa plačala za obleke v dveh komedijah, saj je samo za blago dala nad 10.000 kron. Ti izdatki, pravi, niso »v nikakem razmerju z mojimi mesečnimi dohodki (celokupno 3040 kron)«. Pod takimi razmerami, pravi, ne more živeti. — Ravnatelj Golia je predlagal, naj se ji izplača prispevek v višini 3000 dinarjev, na seji uprave pa so ga zmanjšali na borih 750 dinarjev.

Zanimivo je tudi sporočilo Dramatičnega društva v Ljubljani z dne 14. 12. 1926 s podpisom tajnika Frana Govekarja: odbor DD ji je sklenil podeliti »študijsko ustanovo« iz Arcetove zapuščine v znesku 3000 dinarjev. Izplačali pa ji jo bodo le takrat, »kadar se podpisanemu tajniku izkažete, da imate pravilen dopust in da ste vpisana oz. sprejeta na gledališki akademiji ali kakršnikoli renomirani, resni igralski šoli na Dunaju ali v Pragi«. — Ta njen študij je omenjen v dopisu gledališke uprave ministrstvu prosvete v Beogradu z dne 10. 7. 1930, v katerem je prošnja, naj se igralki prizna II. uradniška kategorija. Ker je v začetku igrala le »male epizodne vloge«, je upravnik 1924 ni mogel predlagati v II. kategorijo. »Zatem pa je obiskovala gospa Danilo Mira 6 mesečni gledališki kurz na Državni akademiji za glasbo in upodablja-jočo umetnost na Dunaju ter ga dovršila s prav dobrim uspehom.« Po vrnitvi z Dunaja, stoji nadalje v prošnji, ji je vodstvo Drame zaupalo tudi »večje, da, glavne damske vloge, v katerih je nastopala z odličnim uspehom, kar ji je rade volje priznala gledališka uprava pa tudi tukajšnja, sicer precej stroga umetniška kritika«.

Omembe vredna je tudi njena prošnja za povišanje mesečnih prejemkov z dne 14. 8. 1929: igralka pove, da dela v gledališču od 1918 dalje, da je »zaposlena skoro v vsem repertoarju, da je v zadnjih treh letih odigrala »več važnih in glavnih vlog in nebroj manjših« in da je samo v pretekli sezoni nastopila 165 krat. Nato našteje, za katere igre in koliko toalet si je morala

kupiti — Lepa Vida 1 obleko, Pravkar izšlo 5, Bitka 2, Theodor et Comp. 3, Pagica 3, Pohujšanje 1, Krog s kredo 1 — in to obleko, klobuk, rokavice, nogavice, čevlje in nakit, »kar je stalo ogromno denarja« in kar »mnogokrat pre-sega« njene mesečne prejemke, kar lahko dokaže z računi.

4. Vera Danilova Balatka (1891—1971)

15 listin v arhivu uprave Narodnega gledališča govori o honororjih za »prekobrojne« predstave, o toaletnih prispevkih in ena o prošnji za predujem.

Pred odhodom v brnsko gledališče konec 1930 prosi upravo gledališča za »nakazilo odpravnine«. Upravnik njeno prošnjo 31. 12. 1930 pošlje ministrstvu prosvete v Beograd s spremnim pismom, v katerem na kratko predstavi dosedanjo igralko ljubljanskega gledališča: da že od 1908 deluje pri dramskih in opernih predstavah, da »poverjene vloge izvaja v splošno zadovoljstvo«, da je poročena s kapelnikom Antonom Balatko, ki je od 1. 8. 1928 kapelnik Narodnega divadla v Brnu in da ni bila mogoča njena prevedba, ker je zaradi poroke češka državljanka. Ker z odpravnino verjetno ne bo nič, upravnik prosi ministrstvo, naj se igralki iz budžetskih sredstev ministrstva nakaže »primerna podpora vsaj v znesku 5000 dinarjev«, saj »iz budžeta Narodnega gledališča ljubljanskega ni mogoče dovoliti podpore«.

5. Silva Danilova (1903)

V arhivu so 4 listine.

Prva z dne 6. 6. 1923 pove, da je bila volonterka pri Narodnem gledališču v Ljubljani in »kot taka večkrat v raznih dramskih vlogah z uspehom nastopila«. Druga, le deset dni starejša listina, je izjava gledališke uprave za policijsko ravnateljstvo: policija ji lahko izstavi dovoljenje za potovanje v Ameriko k njeni materi za dobo dveh let. V tretji z dne 23. 3. 1928 generalni tajnik gledališča sporoča računovodstvu delegacije ministrstva financ v Ljubljani, da je »pri gledališču honorirana od slučaja do slučaja, marsikateri mesec sploh ni zaposlena, če pa je zaposlena, pa znaša njen honorar kvečjemu 200 do 250 din mesečno«. Četrto z Župančičevim podpisom z dne 8. 6. 1928 smo že omenili pri očetu Danilu: gre za sporočilo uprave igralki, da v prihodnje ne more računati »s katerokoli honorarno zaposlitvijo pri Narodnem gledališču«.

ANČKA LEVAR

Čisto sem bila prevzeta od njene igre. Ko sem začela sama, sem z veliko tremo delala z njo. Dopadel se mi je njen govor, drža, vse to se mi je zdelo perfektno, brez napak. Mira pa je bila izreden človek. Zelo dobra, odkrita. Govorim privatno. Kar se tiče njene umetnosti, je veliko napisanega. Jaz kot mlada igralka, sem jo zelo občudovala. Reči moram, ko sem prišla v gledališče, mi je zelo veliko pomagala. Ne doživi mladi igravec velikokrat, da mu starejši pomaga. Vsaj tiste čase ni bilo to tako.

Iz časa vojne imam spomin nanjo, ki ga ne bom nikoli pozabila. Bilo je leta 1942. Takrat je bilo zelo hudo. Pregarjanje je bilo hudo. Imela sem majhnega sina, mož je bil v ilegali, naša organizacija pa je bila dobro organizirana. Nek večer po predstavi pride tov. Drenovec in mi naroči, naj po pred-

stavi nesem ilegalni material OF na to in to mesto. Ko je Mira to slišala je rekla, to ti ne boš nesla. Pri vas je zdaj hudo, imaš majhnega otroka, to bom nesla jaz. To ni bilo enostavno. To je bilo veliko dejanje. Hočem Miro pokazati kot velikega človeka in tovariša. Ob njeni smrti sem zgubila dobrega prijatelja. Dober občutek je, če imaš v svojem poklicu tako dobrega tovariša.

CVETA GALE

Mira Danilova nam je vsem gledališkim sodelavcem ostala v najlepšem spominu, tako po umetniški, strokovni kot tudi po človeški strani.

Njen odnos do kostuma, vrednosti materialov in dela, ki je bil vanj vložen, je bil enkraten, kar ni bil splošen pojav. Zanj je bilo to eden izmed elementov pri oblikovanju in dopolnjevanju lika, pravtako dragocen in pomemben kot njena ustvarjalno umetniška moč. Zato je pri končnem oblikovanju in dopolnjevanju kostuma ustvarjalno sodelovala do zadnjih in najmanjših podrobnosti, kar je pomenilo za delovno in ustvarjalno vzdušje in končni rezultat dela posebno zadovoljstvo in največji užitek. Ko je bila odigrana zadnja repriza in se je vrnil njen kostum v fundus, je bil prav tak kot na generalki in premieri. Vse to je bil dragocen odraz njenega kulturnega in človeškega odnosa do vsega, kar je zanj pomenilo gledališče.

MILA KAČIČ

Prvič sem slišala za Danilove, ko sem imela okoli deset let. Krušna mama mi je pripovedovala, kako ste se šli z Gusti, ko sta bili pubertetnici, ponujat v gledališče za statiranje. Gusti je ostala pri teatru, moja rednica pa, ki je doma povedala vse o tem svojem načrtu, je bila tepena in s teatrom je bilo konec.

Ne spomnim se, kako sem se spoznala s papanom Danilom. Dobro se pa spominjam, da sem ga poznala, ko sem bila deklič. Če sva se na cesti srečala, sem ga pozdravila in zmeraj se je ustavil. Po navadi je rekel: »No, šocka, kako je kaj. Kako pa mamica in papači?« Imela sem sicer vtis, da jih ni poznal, jaz pa sem zmeraj rekla — dobro. Nosil je palico s srebrnim glavičem in kadil debelo cigaro.

Šestnajstletnica sem pričela nastopati na amaterskih odrih in redno obiskovati gledališče. Stala sem na dijaškem stojišču ali pa na »oksenštanu«, če nisem imela denarja, dostikrat me je pa biljeter spustil kar zastonj v teater, saj me je poznal kot teatskega entuziasta.

Moja edina želja je bila biti igralka, »prava«, »zaresna« dramska igralka in igrati kakor Mira Danilova.

Ko se mi je po mnogih letih in peripetijah posrečilo priti v Dramo, sem Miro Danilovo spoznala od blizu. O njej govorim lahko samo v superlativih. Niti enkrat me ni razočarala ali naredila kaj takega, da bi se lahko nad njo zgražala. Bila je pomirljiv duh, ljubezniva, zmeraj ti je bila pripravljena pomagati, tudi v stvareh, ki niso zadevale teater. Sugestivno je nate vplivala.

Nekoč sem imela pri predstavi Molièra (Žlahtni meščan) takoimenovano »luknjo«. Bila je četrta ali peta predstava. Pričela sem monolog z drugim stavkom namesto s prvim in se tako zmedla, da nisem znala naprej. Moja dva soigralca sta od groze zginila z odra, suflerka se je nekaj trudila, ampak jaz nisem slišala nič. Potem pa sem se sama ujela, pričela še enkrat in to s prvim stavkom in izplavala. Od takrat naprej sem imela pri vsaki predstavi pred tem prizorom pošastno tremo. Tresla sem se kot šiba in najraje bi izginila kam, kjer me nihče ne bi našel.

Kdo je to Miri povedal, ne vem, ampak nekega večera, ko sem se spet tresla za odrom, mi položi roko na rame in pravi: »Ti, kaj se pa greš, kaj se pa treseš, kaj si si pa zabila v glavo, da ne boš speljala teksta, ko dobro veš, da ga znaš in da se ti ne more nič zgoditi. Te bom kar natepla, če boš tako neumna. Nič se ti ne more zgoditi!« in me porinila na oder. Od takrat naprej nisem imela več treme. Prišla je v teater, ko ni imela nobenega opravka v njem, samo zaradi mene, in to je več kot kolegialno.

Sploh imam nanjo najlepše spomine. Skupaj sva sedeli v garderobi, igrali skupaj in kako prijetno se je bilo z njo pogovarjati. Zmeraj je kaj povedala iz teatarskega življenja in življenja Danilovih. Zmeraj sem jo ubogala, kadar mi je kaj svetovala.

V zvezi z materinstvom se spominjam dveh doživetij.

Nekoč sva šli iz kina, bilo je okoli polnoči, sedli sva v Zvezdi na klop in se do jutra pogovarjali. Povedala mi je, kako ji je žal, da nima otrok. Zmeraj je odlašala, ker je bila prepričana, da bo v teatru veliko zamudila, toliko časa, da je bilo prepozno.

Nekoč pa me je tako pretreslo, da sem bila čisto iz sebe. Bila sem visoko noseča. V naši obrekovalnici sem stala pri pultu, ko pride Mira k meni, se s celim telesom pritisne obme in pravi: »Daj, da se malo pritisnem k tebi, da bom še jaz imela kaj od tega.« Nikoli ne bom tega pozabila in če bi mogla z njo deliti to svojo srečo, pa bi jo.

Res je težko prenašala, da je ostala brez otrok.

VIKA GRILOVA

Spoštovani,

ne zamerite, da sem tako pozna, vendar upam, da ne prepozna. Na vaš dopis z dne 27. 5. vam pošiljam še naslednje misli o gospe Miri Danilovi:

Ob težavah, ki sem jih imela ob tistem času z majhnim otrokom, mi je človeško zrelo stala ob strani, kakor tudi z nasveti pri pedagoškem delu, ko sem bila pri njej asistent. S hudomušnimi očmi je znala vzpodbujati in s svojo veliko gledališko prakso podpreti moja mlada tipajoča stremljenja. Bila je res velik človek. S takim žarom se je oklepala Akademije — njenih produkcij. Vse bi dala mlademu študentu od ogrlic, rokavic, šalov in drugih drobnarij iz lastne garderobe, ki so tako pomembne na odru pri praktičnem delu, do materinske nežnosti in skrbi, ki jo zmore samo človek, ki nosi v sebi veliko življenjskih izkušenj.

Verjetno se je ta navezanost na študente in Akademijo potencirala tudi zaradi njenega osebnega življenja, ker ni imela otrok. Kajti materinska skrb

in strokovno spremljanje svojih študentov po opravljeni Akademiji — v angažmaju — je bila njena značilnost.

Meni osebno pa je ostala v spominu njena misel o veri v delo: »Verjeti moraš v tisto kar delaš!«

ALEŠ JAN

Mira je zelo rada imela študente. Sem mogoče najmlajši med vami, ki se je živo spominja. Spomnim se, ko sem imel izpit iz zgodovine filma. Ona je bila v izpitni komisiji. Nisem znal prav veliko. Mira pa je imela zraven pantonimično točko. Namreč — vprašanja so padala, nekaj sem odgovarjal ali hotel odgovarjati, nakar je ona s pantomimo, z obrazom pritrjevala to imaš prav, to pusti, tega nimaš prav itd. In me je tako čez cel izpit peljala in na koncu rekla: »No, saj nekaj je pa bilo.«

Hotel sem še o Silvi nekaj povedati. Družina Danilovih je bila in je še zelo živa. Ni dolgo tega, ko mi je Silva izročila rokopis svojega teksta z željo, da bi ta rokopis uprizorili ali na radiu ali na TV, skratka v enem izmed teh medijev. Ta rokopis obstaja in mislim, da bo enkrat zagledal beli dan. Ampak Silva ne bi bila Silva, če ne bi v tem času, ko mi je rokopis dajala, sama odigrala vsaj 30 vlog iz tistega teksta ven. Vse te vloge, ki jih je odigrala — od Prvega petelina do Ure, skratka vse kar je naredila, to je ostalo živo v njej kljub hudi in neprijetni astmi. Zato mislim, da moramo o družini Danilovih govoriti, kot da so v slovenskem kulturnem prostoru še danes živo prisotni.

EMIL FRELIH

V teh dneh, ko sem v okviru razstave razmišljal o Danilovih, sem si v spomin priklical nekaj zanimivih utrinkov, med njimi tudi te, da sem bil že od mladih nog z vsemi petimi Danilovimi igralci, Antonom, Avgusto, Vero, Miro in Silvo več ali manj v konkretnem igralnem stiku na odru. Nekako je to šlo v pozabo. Med drugim, kako sem na primer, kot otrok hodil s starši in pozneje tudi s šolo v Dramo gledati mladinske predstave. V moje veselje so se od leta 1918 vrstile pravljичne igre Špicarjev Pogumni Tonček, 1919 Drinklerjev Krojaček-junaček, Görnerjevi igri Snegulčica in škratje in Pepelka in druge. Vse te je v glavnem režiral Danilo Cerar. Leta 1919, ko mi je bilo sedem let, sem si prvič pri Pepelki bolj zapomnil igralca Danila. Igral je ceremonijala z neko dolgo palico, z njo je trikrat udaril ob tla in rekel: »Začetek poloneze in godba naj jo brž ureže!« Po tistem sem ga doma velikokrat posnemal z metlo v roki, tako mi je bilo všeč. Stopil sem na pručko ali stol in z njegovim glasom ponavljal gornje besede. Danilov glas, ki sem ga oponašal, mi še zdaj zveni v ušesih. Mislim, da sem takrat prvič slišal ime Danilo iz maminih in očetovih ust. »Vidiš, to je igralec Danilo!« mi je zašepetal oče.

Zatem sem pod okriljem osnovne šole okrog Božiča in Novega leta organizirano obiskoval mladinske predstave. Pozneje tudi že sam na galerijskem stojišču. Od tam se spoznaval posamezne igralce, nekatere tudi še danes tu prisotne. Štirinajst-petnajstletne me je gledališče povsem zasvojilo. Postal sem stalni obiskovalec Drame na galerijskem stojišču. V živem spominu mi je od

takrat Danilo, ki je bil v igri Večni mladenič v beli obleki s sprehajalno palico v roki. Zapomnil sem se te predstave najbolj po tem, ker se je sprehajal okoli suflernice in udarjal po njej, kadar mu je zastal tekst. Takrat sem suflerko bolj slišal kot Danila, ki ga je skušala reševati. Seveda sem pozneje razumel težave igralcev z besedilom, saj se je dogajalo, da je bila takrat skoraj vsakih deset dni, tudi kar vsak teden nova premiera. Kot mulca, ki sem spremljal predstave nekaterih del tudi po večkrat, me je seveda motilo, ker sem se dobro zapomnil besedila s prejšnje predstave.

Leta 1928, sem kot navdušen amaterski igralec začel pri Zvezi kulturnih društev v Kazini obiskovati dramsko šolo višjega režiserja prof. Osipa Šesta. Po treh mesecih so me prosili, če bi hotel statirati v Drami pri Betlehemiški legendi Pavla Golje. Seveda sem se z veseljem odzval. Saj sem z desk amaterskega majhnega odra stopil na »zaresni« gledališki oder in pri tem lahko »prave« igralce gledal od blizu. V igri sem predstavljal vojščaka v hebrejski čeladi s sulico v roki ob tronu kralja Heroda, ki ga je igral Zvonimir Rogoz. Na dvoru je prvo dvorno damo predstavljala Mira Danilova. Nastopali so tudi trije sveti kralji, med katerimi je Danilo igral Miho.

Mislim, da mi ni treba posebej poudarjati, da sem bil ponosen, da sem kot šestnajstletni fant prišel osebno v stik z igralci na odru, čeprav v veliki distanci. Prvikrat sem se na vajah na odru in na hodniku za odrom soočeval z igralci v civilu. Igralce, ki sem jih doslej občudoval samo z galerije, so bili zdaj čisto blizu. Tudi pozdravljal sem jih lahko. Zame so bili to najsrečnejši trenutki.

Od tedaj sem statiral tudi v drugih delih. Kot je že omenil tov. Kumbatovič, ki je leta 1928 kot študent tudi statiral v Drami, je bil tistikrat na sporedu še pasijon INRI, v katerem je Anton Danilo imenitno igral apostola Petra. V odmorih se je papači Danilo rad pomudil med statisti, ki smo z njim v sredi posedli na stopnice, ki so vodile v zgornje garderobe. Vedno je bilo z njim prijetno. Rad nam je pripovedoval anekdote. Marsikaj zanimivega smo zvedeli iz teatarskega življenja.

Takrat sem se spoznal še z njegovo navado. Na cesti je skoraj vedno kadil cigaro. Ko je prišel pred vrata Drame, je cigaro ugasnil in jo zataknil v kot zidu blizu vhoda. Kadar se je bližal gledališču, so že odrski delavci prežali na cigaro, ki jo je ugaslo položil na določeno mesto. Vedel je, da bo cigaro kdo od delavcev poiskal in pokadil. To je Danilo vselej zavestno rad storil. Kadar sem se srečal na cesti z njim še potem, ko sem že nastopal v Operi, sva se ustavila in kaj pokramljala. Vselej me je ogovoril s svojim blagim: »E, sinko, moj!« in pri tem pihal dim iz neizogibne cigare.

Še nekajkrat sem se srečal z Danilom na odru, ko sem prešel v Opero. V Benatzkyjevi opereti Pri belem konjičku, sem po odhodu Sama Magoliča prevzel vlogo advokata dr. Kalina. Pri predstavah so se menjaje kot »Inkognito« pojavljale znane ljubljanske osebnosti, med njim kot eden najpopularnejših Ljubljancev tudi naš papači Danilo.

Pozneje sva se z Danilom srečevala le še v gledališču, ko je prihajal na obisk, ali na cesti in v kavarni. Ko sem leta 1941 osnoval prvi Gledališki koledarček s portreti naših igralcev in pevcev, sem papačija povabil k sodelovanju. Kot nestorja slovenskih igralcev sem njegovo fotografijo uvrstil na prvo mesto. Pri žrebanju nagrad pa je papači zavrtel tudi kolo sreče in izvlekel številke izžrebancev.

Prvi neposredni stik z Miro Danilovo, sem kot sem se omenil, doživel istočasno z njenim očetom ob mojem prvem statiranju v Betlehemiški legenci. Bilo ji je devetindvajset let. Seveda sem kot statist še večkrat sodeloval v delih, v katerih je Mira nastopala v drugih vlogah. Ko sem po nekaj letih nastopanja ob istočasnem študiju dramske igre na Državnem konservatoriju bil že bolj povezan z delovanjem v Drami, z bolj ali manj epizodnimi vlogami, sem bil imenoma napisan tudi na plakatih odrskih del, kjer je Mira nastopala v vodilnih vlogah. Med vsemi Danilovimi sem bil z njo igralsko še najpogosteje povezan.

Naj iz gledaliških plakatov omenim vsak nekaj del, v katerih so mi Mirine stvaritve ostale v živem spominu. Leta 1932 v Vombargerjevi komediji Voda v režiji Milana Skrbinška, kjer je nastopila Mira Danilova kot Katrica, jaz pa kot posestnik Lužar. Ko sem se vrnil po odsluženju vojaškega roka, smo spomladi leta 1934 z dramtizacijo Tavčarjeve Visoške kronike, proslavili petindvajsetletni umetniški jubilej velike tragedinje Marije Vere. V delu, ki ga je jubilarntka sama dramtizirala in tudi režirala, je Mira Danilova igrala Wulffingovo hčer Margareto, jaz, soseda Hafnerja. V Galsworthyjevi dramji Družba v režiji Bratka Krefta, je Mira igrala stotnikovo ženo Mabel, jaz stražnika. V Goljevi veseloigri Kulturna prireditev v Črni mlaki, izvajani na prostem v Tivoliju v režiji prof. Osipa Šesta, je Mira predstavljala Glavarico, jaz poštarja. Sledili sta Rostandova drama Orlič v Šestovi režiji, v kateri je zaradi množičnosti sodeloval ves dramski ansambel, celo Bratko Kreft v vlogi grofa Sedlinskega pod psevdonimom Sila, je Mira igrala grofico Camerato, medtem ko sem v tem delu nastopil kar v treh vlogah, kot kapetan Foresti, Vicont d'Otrante in Dvorni gardist. V satirični komediji W. Raorta v režiji Bratka Krefta, je Mira igrala filmsko adeptko Loro, medtem ko sem sam nastopal kot sluga in v medigri kot vojak. V Görnarjevi igri za mladino Snegulčica in škratje, ki je v režiji Osipa Šesta polnila dramsko hišo, je Mira igrala kraljico, Slavko Jan kraljeviča, Snegulčico Vida Juvanova in jaz kraljevičevega prijatelja Bogdana. V igri je nastopala kot prvi škrat Voj, najmlajša Danilovih hčera Silva Danilova, ki je tistikrat bila v Drami »dekle za vse«, kot se je v gledališču reklo igralcem, ki so bili sposobni vseh nalog na odru.

Najstarejša hčerka Danilovih, Vera, poročena s češkim dirigentom Antoninom Balatko, mi je ostala v spominu kot igralka v Bernauerjevi komediji Vrt Eden, jeseni leta 1927. Ne vem kako se je vloga imenovala, le to vem, da je v nekem prizoru nastopila v kombineži, kar je bila za tisti čas precejšnja pikantna drznost. Verjetno sem Vero videl še v kateri drugi vlogi, a se je ne spominjam.

V neposredni umetniški stik sem z njo prišel v jeseni 1936, ko sem deloval v Operi v operetnih vlogah. Kot gostja iz Brna je takrat v Ljubljani režirala Beneševo opereto Pod to goro zeleno, kjer sem igral pel in plesal eno vodilnih vlog oficirja Horovitza. Dve leti pred tem, ko sem bil še v Drami, je Vera že režirala popularno Beneševo opereto Sv. Anton, vseh zaljubljenih patron, v kateri sem šel po dveh sezonah alternativno prevzel komično vlogo pijanega slugo. Med okupacijo, februarja 1942 pa mi je bila zadana naloga, re-rejsko obnoviti »Sv. Antona«, ki sem ga po Verinih intencijah obnovil brez mojega podpisa. Spominjam se še, da so me po dveh tednih po obnovitvi te operete, aretirali italijanski okupatorji in me odpeljali v internacijo.

V jeseni 1937 je Vera Balatkova spet režirala v ljubljanski Operi in sicer Parmovo opereto Amaconke. Opereta mi je ostala toliko bolj v spominu, ker sem prvič neposredno sodeloval na odru z gospo Avgusto Danilovo, ki je nastopala kot Carica Katarina. Do tedaj sem se je spominjal le kot Kraljico v Hamletu, ki sem jo nekajkrat videl kot fantič v več sezonah 1922—26 v Šestovi režiji in z Zvonimirom Rogozom v naslovni vlogi.

Mesec dni pozneje istega leta je z nami nastopala Avgusta Danilova kot žena župana v Zabukovju v opereti Janeza Dobeica Ančka, po libretu Smiljana Samca, v režiji prof. Osipa Šesta.

S tem je bil sklenjen krog mojega odrskega sodelovanja z vsemi člani gledališke družine Danilovih. Odslej smo se s papačijem, ki je umrl leta 1947, medtem ko sem prakticiral v Pragi, srečevali z Danilovimi le še v gledališču ali na ulici. Leta 1949 sem bil po tedanjem ravnatelju gledališkega muzeja Janku Travnu naprošen, da ob osemdesetletnici rojstva fotografiram Avgusto Danilovo. Pri aranžmaju poziranja doma, sta mi zavzeto pomagali Danilovi hčerki Mira in Silva. Mislim, da je bilo nekaj teh fotografij objavljenih tudi v reviji Tovariš.

Vero Balatkovo in njenega moža Antonina Balatko sem v času mojega delovanja v Pragi, spomladi 1948, na njuno povabilo obiskal v Brnu. Dirigent Balatka je bil takrat direktor brnske Opere. Ponudil mi je režijsko gostovanje opere Ekvinokcij češkega skladatelja Františka Neumanna, za jubilej destletnice skladateljeve smrti leta 1949. Opero je skomponiral na besedilo Iva Vojnoviča. Žal je gostovanje zaradi neprijetnih inforembirojevski razmer moralo odpasti. Medtem je Verin mož Balatka leta 1958 umrl. Nato sem z Vero Balatkovo od prvega Mednarodnega glasbenega festivala v Brnu 1965 vse do njene smrti 1971, vzdrževal prijateljske stike.

V zvezi z Vero Balatkov v Brnu, naj omenim še njen namizni prt s podpisimi znamenitih ljudi, ki jih je nato na prt izvezla. Vera je imela na okrogli mizi velik namizni prt. Če je kak priznan umetnik bil njen gost, se je moral na tisti prt podpisati. Ko je ljubljanska Drama gostovala v Brnu, ne vem s katero predstavo že, se je moral vsak, ki je bil povabljen na njen dom, podpisati na prt. Pokazala mi je podpise, ki jih je izvezla, med katerimi je bil tudi avtogram tu prisotne Mile Kačičeve. Na prt so bili tudi podpisi Gostiča, Saksa, Gavelle in drugih prominentnih domačih in inozemskih umetnikov. Zanima me, kje je zdaj tisti prt. Že dvajset let hodim na brnski festival. Vera me je vsakokrat prosila, da sem Miri ob povratku prinesel kaj njenega. Zdaj vsakokart v Brnu obiščem pokopališče in položim cvetje na Janáčkov in na skupni grob Balatkovih. Spomnim se, ko sva z Vero prvokrat skupaj obiskala Balatkov grob, na katerem so bili položeni majhni smrekovi storži. »Storžke sem prinesla iz Rožnika,« mi je dejala, »tjakaj je mož tako rad zahajal!«

Tako je bila moja zveza z Danilovimi končana.

Navezal bi se še na to radijsko postajo v Ljubljani. Leta 1934 smo predvajali v živo odlomke iz operete Pod to goro zeleno v režiji Vere Balatkove. Polurni program iz te operete smo izvajali še v tisti stari stavbi ljubljanskega Radia, ko sa bila vodja prof. Francé Kobler in napovedovalec ing. Pengov. Silva pa me je nekega dne v poletnih počitnicah, ko je neki igralec manjkal, pritegnila v radijsko igro, kjer sem brez kakršne koli vaje predvajal vlogo nekega profesorja.

Glavno okoli Silve Danilove je, mislim, povedal že tov. Slavko Jan. Zdi se mi namreč, da je bila vsa Danilova družina zelo talentirana, da pa so vsi drugi člani te družine, ki so nastopali na odru, v filmu i. p., nekako ujeli svoj trenutek. To velja tudi za Miro, ki je bila nedvomno največja umetnica med njimi. Vsi so odlično pristajali v svoj čas, v tedanjo podobo ljubljanskega teatra in slovenskega filma. Silva pa, kot bi se bila rodila nekoliko prezgodaj. Novembra letos je praznovala osemdesetletnico in ves čas njene aktivnosti za njen kov talenta naša sredina ni imela pravega posluha; ali, pravzaprav: njen talent smo na radiu zelo izkoristili, nikoli pa ni dosegel priznanja, ki bi mu šlo. Silva ima velikanski dar za groteskno komiko, bila je odlična imitatorka, predvsem glasov, neizčrpno domiselna za gage in šale nekoliko robačega humorja. To je prišlo na radiu sicer do veljave, recimo ob Veselih večerih, ampak radio je avditivni medij, omejen na slišno. Tamkaj Silva nikoli ni mogla polno razviti vseh svojih talentov. Res pa je, da je bila na radio navezana, na njem je sodelovala že pred vojno, v družbi z Vido Juvanovo, Mašo Slavčevo in drugimi. Po vojni je prišla na radio leta 1948 in je ostala na njem do upokojitve, leta 1972. Delala je torej na radiu v njegovih čisto pionirskih časih in bila je živo prisotna tudi v času radijske »zrelosti«, ko je že nastopila tudi televizija in je pomen radia kot komunikacijskega sredstva nekoliko upadel. Predvsem se je, žal, zmanjšala priljubljenost umetniškega dela radia, njegovega govornega programa. Nedvomno pa drži, da gre Silvi Danilovi dobršen delež pri razvoju naše danes izredno kvalitetne radijske igre.

Njena pot na radiu je bila zelo razgibana, začela je tako rekoč na spodnjem koncu, nastavljena je bila sprva kot manipulant, se pravi, da je vrtela plošče. Potem je brž postala »referent« za Vesele večere, predvsem pa je pripovedovala pravljice za otroke. V eni izmed svojih znamenitih pravljič — naslova se na žalost niti sama več ne spominja — je neko nedeljo popoldne odigrala v živo osem vlog. Pravljičico je, skratka, »dramatizirala« tako, da je sama odigrala vseh osem karakterjev. Sicer pa smo na radiu zmeraj rekli, da je njen igralski razpon od dojenčka in papagaja do pokvarjene lokomotive in takšne, ki še dela.

Silva sama trdi — in to popolnoma drži — da so ji vloge porivali zmeraj sproti. Nihče ni pomislil, da bi ji dal čas za pripravo, list s tekstom so ji potisnili v roke zadnji trenutek. In potem, pravi, je rekla: zdaj mi pa povejte, ali sem človek ali žival? in je zahtevano pri priči odigrala.

To velja tudi za čas, ko je bila že priznana radijska režiserka, posebno cenjena pri realiziranju iger za otroke; režirala jih je preko petdeset. Poleg tega je posnela vrsto (okoli 450) dramatiziranih šolskih ur in pod njenim vodstvom se je naučilo igrati za radio 147 otrok. Poglavlje zase je še njen poseben dar za izumljanje t. i. radijskih »efektov«, šumov in zvokov, ki so dragocen element radijske umetnosti. Študija, ki bi jo veljalo napisati o njih, še čaka svojega pisca.

To, da je Silva Danilova sodelovala od samega začetka pri slovenskem filmu, vam je znano; od Badjurovih *Triglavskih strmin* naprej. Njeno imenitno vaško opravljivko v Stigličevi filmski komediji *Tistega lepega dne*, poznate; igrala je tudi v Pavlovičevem *Rdečem klasju*, kmetico, in sama pravi,

da je imela pri tem dva »fantastična« momenta: najprej, ko je morala zajahati konja, in potem, ko je morala pomolzti kravo!

Seveda jo je uporabila tudi televizija. Sodelovala je pri vrsti televizijskih nadaljevanj, imela je tam, kot kažejo njene pogodbe, več kot štirideset vlogic; in z veseljem smo jo gledali v nič koliko televizijskih reklamah (EPP). Skratka, za naš RTV je opravila ogromno delo.

Najbolj pa je ponosna — značilno in žalostno — na to, da je dobila leta 1967 Red dela s srebrnim vencem — temu pravi Titovo odlikovanje — in leta 1981 Srebrno plakato RTV Ljubljana iz rok Jožeta Smoleta. Mislim, da je to izredno skromno priznanje za tisto, kar je dala slovenski kulturi Silva Danilova, tudi, če upoštevamo samo njen radijski in televizijski delež.

Ko sva danes zjutraj še malo poklepetali, ker sem jo prosila za nekaj podatkov, letnic in številc, sem jo mimogrede vprašala, ali bi se rada vrnila v svoje radijske čase. Pa mi je rekla, da rada; ampak ne peš.

MAJOLKA ŠUKLJE

Mira Danilova je bila najbolj čudovit človek, čudovit pedagog. Osebo ne vem, če je dobro, da sem postala igralka, ampak brez Mire Danilove prav gotovo ne bi bilo iz mene nič. Vedno sem bila dvomljivec, nikoli nisem verjela vase, ona pa je tako *stala*, čutila sem, kako za nami vseni stoji. Vedno smo se čutili kot njen ljubljani razred; bili smo prijatelji. Stala je za človekom in ga nekako bodrila.

(*Rapa*: Spominjam se: leta 1955 ali 1956, ko je Majolka upala na angažma v Kranju, so ji ponudili vlogo v Sartrovi *Spoštljivi vlačugi* za en nastop. Gledališče je bilo praktično prazno, ker je bilo konec sezone. Ampak v parterju je sedela Mira Danilova. Zasedovala je pot svojih bivših učencev. Ko je zvedela, da ima Majolka vsaj eno možnost nastopiti v tej vlogi, se je takoj pripeljala.)

Najin kontakt ni bil nikoli prekinjen in nisem čutila, da bi si Mira Danilova tako zelo želela otroka, ker smo bili mi njeni otroci. Tako toplo je bilo naše medsebojno razmerje.

MARIJA ŠEME-BARIČEVIČ

Mira Danilova je bilo čudovita profesorica, študenta je pripravila, da je pod njeno kontrolo razmišljal o vlogi, o liku, ki ga je oživljal, predvsem na čustveni osnovi.

Težko mi je govoriti, ker sva bili zelo povezani. Ves čas najinega poznanstva mi je bila kot mati, moja mama je zelo mlada umrla. Povedala bi samo to, kako je Mira Danilova vplivala na moje življenje.

Profesor se s študentom muči, da iz njega nekaj naredi. To so stresi. Pripeljala me je do 4. letnika, do 8. semestra. Tedaj je gostovalo v Ljubljani gledališče Burgtheater z Dunaja. Mira Danilova je poznala nekatere igralce. Domenila se je in vse organizirala, da je šel naš letnik na Dunaj pogledat še nekaj predstav tega gledališča. Profesor Kumbatovič je šel tudi z nami. Skratka, želela mi je . . . , naj bom kratka: čez dva meseca sem imela v rokah angaž-

ma v Kellertheatru, ki je depandansa Burgtheatra. Vse to je Mira Danilova naredila zame! Pa sem nekega dne vsa tresoča se prišla k njej in ji rekla: »Gospa Danilova, oprostite, ampak srečala sem človeka, ki naj bi postal moj mož. Kaj naj sedaj storim?« Želela je, da ga ji predstavim in ko ga je spoznala, mi je rekla: »Veš, bila sem brez otrok... mislim, da storiš prav, če postaneš mati.« Bila mi je poročna priča. Moja otroka je imela zelo rada in do konca življenja sva bili prijateljici.

S tem, da je toliko truda vložila v moj študij, v moj kontakt s svetom, in mi na koncu svetovala, naj postanem mati, je Mira Danilova ostala v mojem spominu velik pedagog, velik človek, velika prijateljica, ki mi je ogromno dala na strokovni in intimni življenjski poti.

LELJA REHAR-SANCIN

Z Miro Danilovo sem bila povezana na dva načina. Že v prvem letniku akademije sem bila njena učenka in sem danes tukaj verjetno edina od takratnih študentk, ki danes ni igralka. Kljub temu sem obdržala tesen stik z gledališčem, in to ne samo po zaslugi svojega moža Modesta Sancina, ki je zdaj že 20 let v grobu, temveč v precejšnji meri tudi po zaslugi Mire Danilove, ki me je znala vedno potolažiti in bodriti, tudi kadar je šlo na akademiji kaj narobe. Tudi pozneje sem ostala z njo v stikih, in to vse do nekaj mesecev pred njeno smrtjo. Večkrat sem jo obiskala, se z njo pogovarjala in vselej čutila njen topli človeški odnos, s katerim je znala pristopiti k vsakomur in za vsakogar najti lepo besedo. Najini pogovori so se seveda sukali tudi okoli spominov na mojega moža, s katerim je bila Mira Danilova že od njegovih prvih igralskih let v prijateljskih odnosih. Pogosto sta igrala skupaj, med drugim tudi v znamenitem Gavellovem Matičku, kjer je bila Danilova Nežka, Sancin pa Matiček. Sinoči sem pregledovala možev album, v katerem je vrsta fotografij iz tistih prvih let. Opazila sem, da je bilo takrat v gledališču veliko več pristnega tovarštva, igralci so si med seboj izmenjevali fotografije s posvetili. Med drugim sem našla v albumu tudi sliko papana Danila, ki je posvetil svojo fotografijo »dragemu prijatelju Sancinu«; mlademu začetniku je papa Danilo s tem izkazal posebno čast. Bilo mu je takrat 70 let, zato je zapisal na sliko: »Papa Danilo premišljuje ob svoji 70-letnici, koliko časa mora še živeti, da bo praznoval 80-letnico.« Prisrčen odnos med mladimi in starimi, spoštovanje mladih igralcev do starejših, naklonjenost starejših do mlajših — nekakšno toplo, prijetno vzdušje, ki mi govori o teh odnosih, veje iz teh fotografij, tudi iz tistih, na katerih sta Sancin in Mira Danilova skupaj na odru ali v zasebnem življenju. Ko sta čez mnoga leta spet stala v Ljubljani skupaj na odru (Modest Sancin je takrat gostoval v Vasi Železnovi), se je obema zdelo, da sta včeraj nehala nastopati na istem odru. Kljub temu, da sta imela pred tem eno samo kratko vajo, dolgoletnega premora nista čutila ne eden ne drugi, tako dobro sta poznala drug drugega in tako tesni so bili stiki tiste generacije, ki je bila vsako leto z eno nogo na cesti, a je kljub težkim finančnim stiskam verjela v svoje delo in svoje poslanstvo, obenem pa se je odlikovala po resnem delu z globokim čutom odgovornosti do kolegov in do občinstva. Zato so tudi vsi spomini, ki me vežejo tako na moža kot na Miro Danilovo, izredno lepi in prijetni.

Ko sem bila zadnjikrat na obisku pri Danilovi, mi je — kakor v nekakšni slutnji — rekla, da se zdaj poslavlja in počasi razdaja svoje stvari prijateljem in dobrim znancem, tistim, ki jih ima rada in si želi, da bi jih kak predmet spominjal nanjo. V šali sem jo vprašala, če bom tudi jaz dobila kak spominček, nakar mi je skoraj preresno odgovorila: »Glej, da ne prideš prepozno, ne odlašaj predolgo s prihodnjim obiskom, kajti sicer me ne boš več našla.« V resnici je bil to moj zadnji obisk pri njej, prišla sem prepozno, nje ni bilo več, ostal pa je spomin nanjo, ki ne bo zbledel, dokler bom živa.

Les souvenirs de la famille Danilo

Après l'ouverture de l'exposition intitulée »La famille théâtrale Danilo«, nous avons organisé un entretien. Leurs souvenirs des parents, Anton et Avgusta, des leurs filles, Mira, Vera et Silva, et du fils Mavricij, ont été racontés par les anciens collaborateurs de la famille (France Štiglic, Milka Badjura, Slavko Jan, Mirko Mahnič, Ančka Levar, Cveta Gale, Mila Kacič, Emil Frelih, Rapa Šuklje) et par leurs étudiants (Vika Gril, Aleš Jan, Majolka Šuklje, Marija Šeme-Baričević et Lelja Rehar-Sancin).